

آیا انجام تکلیف شب به عملکرد درسی بهتر می انجامد؟

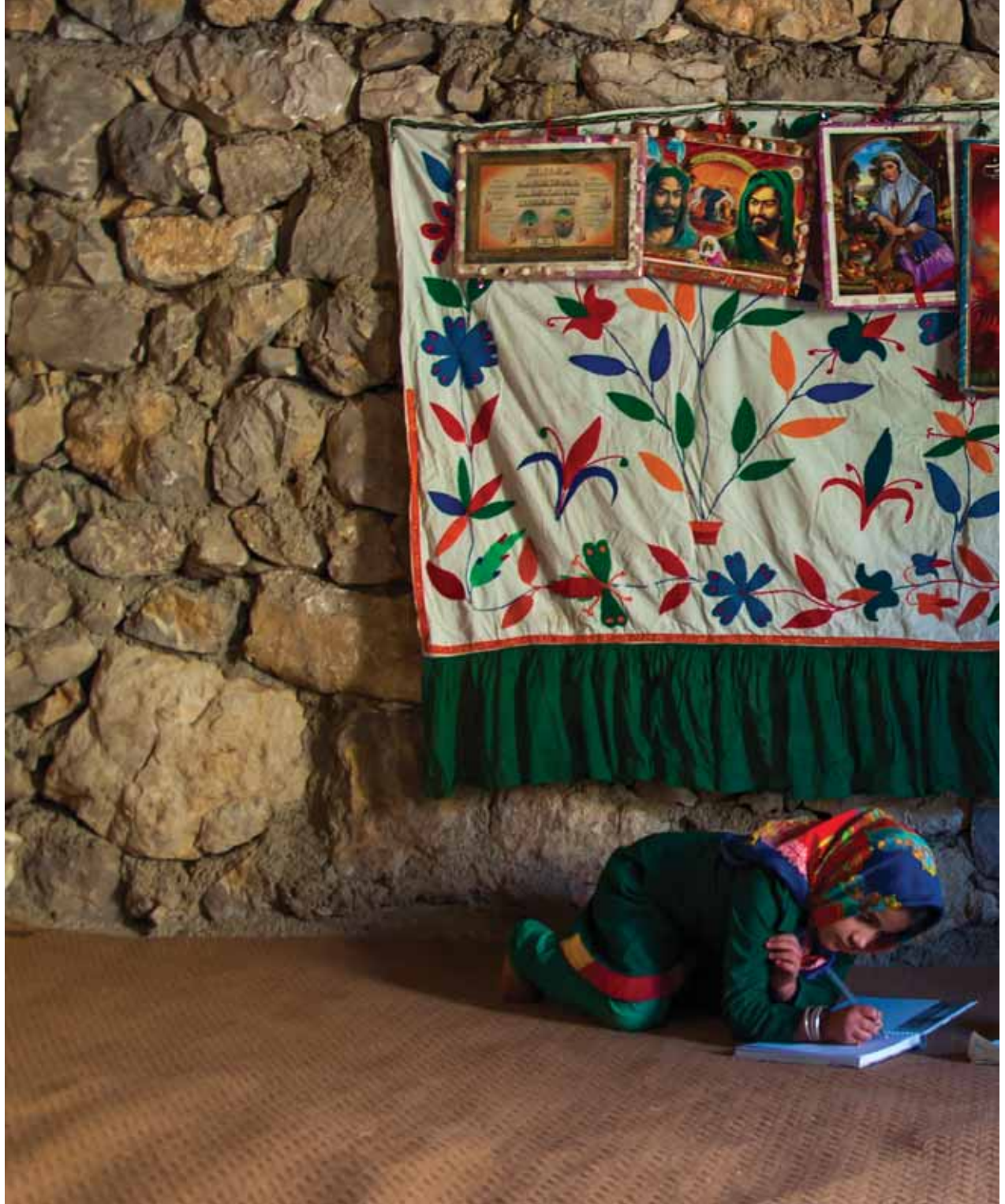
دکتر زهرا بازرگان
عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

و جلب مشارکت آنان در فعالیتهای کلاس است. او سپس برای اولیا توضیح داد که تکلیف شب غالباً به ایجاد تعارض و درگیری بین دانش آموز و معلم، و دانش آموز و خانواده می انجامد و حذف تکلیف چه بسا باعث شود دانش آموزان با اشتیاق و آرامش بیشتری در کلاس حضور یابند و فعالیتهای کلاس را دنبال کنند، زیرا به این ترتیب نگران تکلیف غالباً نیمه کاره و ناقص شب قبل خود نخواهند بود.

طرح آزمایشی، دانش آموزان تکلیف شب نخواهند داشت، همگی را شگفت زده کرد. خانم ادیت اوبت^۱، مدیر مدرسه‌ی فوق، در صحبتی که با اولیا داشت متذکر شد، بنابر مشاهدات و تجربه‌های معلمان، تکلیف شب نمی تواند اثرات مثبتی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان داشته باشد، یا لاقلاً اثرات آن بسیار محدود است. وی اظهار داشت که هدف از حذف تکلیف، کمک به یادگیری بیشتر دانش آموزان

مروری بر نتایج تحقیقات

بسیاری از معلمان و اولیای دانش آموزان بر این باورند که تکلیف شب از الزامات یادگیری است و انجام دادن آن قطعاً به پیشرفت درسی دانش آموزان کمک خواهد کرد. با وجود این و به رغم این باور غالب در نقاط مختلف دنیا در سال ۱۳۹۲، مدیر یک مدرسه‌ی ابتدایی در منطقه‌ی ساگنی (کانادا) با اعلام این خبر که در سال تحصیلی جاری به مناسبت اجرای یک

کارهای نیمه‌کاره‌ی خود را در خانه کامل کنند. از کودکان همچنین خواسته می‌شود، براساس فهرست کتاب‌های غیر درسی معرفی شده در کلاس، کتاب‌هایی را بخوانند و دانش‌آموزان کلاس‌های بالاتر لازم است در کلاس درباره‌ی کتاب‌ها بحث و گفت‌وگو کنند.

در سال تحصیلی ۲۰۱۳، یک‌سال پس از حذف تکلیف شب، مدیر و معلمان تصمیم گرفتند با توجه به نتایج مثبت

رفع دغدغه‌ی خانواده‌هایی که نگران بودند مبدا حذف تکلیف منزل به عقب افتادگی تحصیلی فرزندان‌شان بینجامد، به آنان اطمینان بخشید و در مورد فعالیت‌ها و برنامه‌هایی که اولیا می‌توانند در خانه برای کمک به یادگیری بیشتر فرزندان خود انجام دهند، صحبت کرد. وی اظهار داشت، حذف تکلیف به این معنا نیست که کودکان در خانه هیچ‌گونه فعالیت درسی نداشته باشند. برای مثال، بچه‌ها موظف‌اند

او در توجیه این تصمیم اظهار داشت، کودکان و نوجوانان تقریباً تمام اوقات روز را در مدرسه می‌گذرانند، لذا واداشتن آن‌ها به انجام تکلیف درسی در خانه، بخش عمده‌ای از وقت آزاد آنان را که لازم است صرف فعالیت‌های بدنی، فکری، تفریحی، شست‌وشو و تغذیه شود، از آن‌ها می‌گیرد و استرس ناشی از انجام تکلیف، به ویژه اگر طولانی و مشکل باشد، بیش از تحمل کودکان خردسال است. خانم اوبت برای

آن، تجربه‌ی فوق را تکرار کنند. این طرح آزمایشی نشان داد، حذف تکلیف تغییرات چندانی در نمره‌های درسی دانش‌آموزان به وجود نیاورده است. یعنی دانش‌آموزانی که معمولاً نمره‌های بالایی می‌گرفتند، بدون انجام تکلیف‌شب، همچنان نمره‌های قابل توجهی در درس‌های خود داشتند و آنان که قبلاً دچار مشکلات درسی بودند، باز هم نیازمند توجه اضافی و برنامه‌های تکمیلی بودند. اما نتیجه‌ی قابل توجه این تجربه، بهبود روحیه‌ی دانش‌آموزان و نشاط و آمادگی بیشتر آنان برای یادگیری بود. اثرات مثبت این برنامه، به‌خصوص برای دانش‌آموزانی بیشتر محسوس بود که مشکلات یادگیری یا رفتاری داشتند. بدین جهت، مدیر مدرسه آن را به‌عنوان روش جدیدی برای بهبود یادگیری و ارتقای روحیه‌ی دانش‌آموزان توجیه می‌کند، به‌شرط اینکه مدرسه از معلمانی فعال و صمیمی که تصمیم جدی و اراده‌ای قوی برای موفقیت این برنامه دارند، برخوردار باشد. موفقیت چنین برنامه‌ای از نظر وی در گرو بررسی و ارزشیابی مستمر عملکرد دانش‌آموزان و احساس مسئولیت معلمان در ایجاد فرصت‌هایی است که هر یک از دانش‌آموزان بتوانند حداکثر استفاده را از ساعات حضور خود در مدرسه ببرند.

نتایج تحقیقات در کشورهای دیگر...

این موضوع که تکلیف شب ممکن است خودمانعی در راه رشد استعدادها و پرورش جنبه‌های متفاوت شخصیت وی شود، جدید نیست و از سالیان پیش در کشورهای گوناگون مورد مطالعه بوده است. برای مثال، مدرسه‌ای در انتاریو (کانادا) در سال ۲۰۰۸ برنامه‌ی مشابهی را در تحریم تکلیف شب تجربه کرد. نتیجه‌ی بررسی‌های انجام شده، یک‌سال پس از شروع این تحقیق، افزایش نمره‌های درسی و عملکرد بهتر دانش‌آموزان را تأیید کرد.

در کشور فرانسه، حذف تکلیف از مدارس ابتدایی و راهنمایی در سال ۲۰۱۲،

باوجود تردید و نگرانی اولیا، پیشنهاد شد. در همین سال، برنامه‌ی آزمایشی دو سالانه‌ای در کلاس‌های ابتدایی کالجی در آلمان، برای حذف تکلیف شب به اجرا درآمد. لازم به ذکر است، که در طی سالیان گذشته، برخی تحقیقات مشابه به نتایج متفاوتی نیز دست یافته‌اند. برای مثال، براساس گزارش کمیته‌ی مشورتی وزارت آموزش و پرورش ایالت کبک (کانادا) در مورد اثرات تکلیف شب بر مدارس ابتدایی، هیچ‌گونه رابطه‌ی علی بین تکلیف شب و پیشرفت تحصیلی در دوره‌ی ابتدایی یافت نشده است. در همین دوران، مناطق آموزشی در برخی از ایالات کشورهای استرالیا و آمریکا، با بررسی و مطالعه‌ی موضوع فوق در مورد ممنوع کردن تکلیف، لاقصد در دوره‌ی ابتدایی، نظر مثبتی داشته‌اند. در کشور انگلستان، تکلیف منزل برای دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی بیشتر در حد تکمیل کارهای نیمه‌تمامی است که آنان در کلاس شروع کرده‌اند و یا انجام پروژه‌هایی است که با توجه به ذوق و علاقه‌ی خود برای کار در منزل انتخاب کرده‌اند.

به‌طور کلی، نتایج مطالعات شورای همکاری‌های اقتصادی اروپا^۲ (OEDE) در زمینه‌ی بررسی وضعیت تکلیف شب در کشورهای مختلف نشان می‌دهد، تکلیف شب در برخی از کشورها، در مقایسه با سایر کشورها، اهمیت بیشتری دارد. برای مثال، دانش‌آموزان دوره‌ی اول دبیرستان در شانگ‌های (چین) بیشترین زمان را صرف انجام تکالیف درسی در خانه می‌کنند (حدود ۱۴ ساعت در هفته)، در حالی که دانش‌آموزان فنلاندی که در آزمون‌های بین‌المللی پیزا (PISA) بالاترین نمره‌ها را در سطح جهانی در خواندن و دوازدهمین نمره را در ریاضیات کسب کرده‌اند، تنها سه ساعت در هفته وقت صرف انجام این وظیفه می‌کنند. دانش‌آموزان نوجوان انگلیسی در حد وسط این طیف قرار دارند و چهار تا حداکثر پنج ساعت در هفته را به انجام تکالیف درسی در خانه می‌پردازند.

تغییرات در شکل خانواده و اثرات آن بر تکلیف شب

تغییرات وسیع چند دهه‌ی گذشته در زمینه‌ی شکل و شرایط زندگی خانواده‌ها که عمدتاً ناشی از وجود بحران‌های اجتماعی و اقتصادی، حضور گسترده‌ی بانوان در بازار کار، موضوع طلاق و جدایی والدین و وجود خانواده‌های تک سرپرست است، نظارت بر انجام تکالیف مدرسه و کمک به فرزندان را برای بسیاری از اولیا دشوار کرده است. این نشان می‌دهد، حل مسئله‌ی تکلیف شب، بدون در نظر گرفتن نقش والدین، میسر نیست. از طرف دیگر، تکلیف شب ممکن است برای کودکانی که اختلال یادگیری دارند یا والدین آنان، قادر به پاسخ‌گویی به مسائل درسی آن‌ها نیستند یا وقت کافی برای نظارت بر کار فرزندان در اختیار ندارند، به ایجاد درگیری و تنش در خانواده منجر شود. انجام تکالیف در چنین شرایطی می‌تواند باعث ایجاد نگرش منفی در کودکان برای یادگیری یا حفظ و نگهداری مطالب آموخته شده شود. بنابراین، با توجه به اینکه همه‌ی کودکان و نوجوانان شرایط برابر را برای انجام تکالیف و استفاده از مزایای آن در اختیار ندارند، این وظیفه‌ی آموزشی نابرابری‌های بیشتری را در دانش‌آموزان ایجاد خواهد کرد.

به‌طور کلی، اغلب تحقیقات در زمینه‌ی لزوم یا حذف تکلیف شب در دوره‌ی ابتدایی بر این نتیجه تأکید دارند که اثربخشی تکلیف شب، به معلم کلاس و شناخت وی از نیازهای یکایک دانش‌آموزان و محیط خانوادگی آنان بستگی دارد.

درسی برای مدارس ایران

در کشور ما، با توجه به تمرکز نظام آموزشی، مدیران و معلمان به‌رغم آگاهی از بسیاری مسائل و مشکلات دانش‌آموزان و تجربه‌های ارزشمند خود در این زمینه، کمتر در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌های مربوط به دانش‌آموزان شرکت داده می‌شوند. متأسفانه این مسائل را مسئولان رده‌های بالای آموزش و پرورش و کسانی

حل و فصل می‌کنند که معمولاً شناخت عمیقی از فرهنگ و مسائل درونی هر مدرسه ندارند.

به همین ترتیب، تحقیقات نادری که استادان یا محققان دانشگاهی در مدارس هدایت و اجرا می‌کنند، به‌طور عمده در جهت بررسی و شناخت مسائل مربوط به یادگیری، عزت نفس، خود راهبری و غیره انجام می‌گیرد و محققان کمتر ممکن است مجوزی برای ایجاد تغییر و تحول در متغیرهای درونی مدرسه، با توجه به نتایج مثبت پژوهش خود، به دست آورند.

مطالعه‌ی تجربه‌ی مدرسه‌ی مورد اشاره در کانادا، نقش مؤثر و اراده‌ی جمعی عوامل درونی مدرسه (مدیر و معلمان) را در ارزیابی مشکلات، جست‌وجوی راه حل و اجرای تغییرات با توافق و همکاری اولیای دانش‌آموزان نشان می‌دهد. در این تحقیق، مدیر و معلمان به‌صورت یک تیم، با هدفی مشترک، برای بهزیستی دانش‌آموزان گام برداشتند.

موضوع تکلیف شب در ایران پیچیده‌تر از سایر کشورهای مورد اشاره و نیازمند مطالعه و تحلیل عمیق‌تر مسائل مربوط به دانش‌آموز، خانواده، مدرسه و جست‌وجوی راه حل برای هر یک از مشکلات فوق است. بنابراین، در حال حاضر شاید نتوان این وظیفه‌ی آموزشی را، به علت وقت محدودی که دانش‌آموزان در مدرسه می‌گذرانند، جمعیت زیاد کلاس، آموزش ناکافی معلمان در زمینه‌ی شناخت نیازها و پاسخ‌گویی به آن‌ها و همین‌طور کمبود فعالیت‌های علمی، فرهنگی و تفریحی در محله‌ها کنار گذاشت. اما در صورتی که این فعالیت تجدید نظر شود و با محتوا و روش‌های خلاق و نوآورانه و متناسب با وقت و توانایی دانش‌آموزان همراه باشد، می‌تواند به تقویت حس مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان، میل به یادگیری عمیق‌تر مطالب درسی، سازمان دادن اوقات خود و لذت انجام کار فردی و مستقل از دیگران بینجامد. بررسی تکالیف منزل دانش‌آموزان در کلاس، همچنین می‌تواند آگاهی معلمان را در مورد شرایط کودک در خانه،

از نظر چگونگی کمک اولیا و کمبودهای احتمالی خانواده، از نظر عاطفی، فرهنگی و اجتماعی، آشکار و معلمان را به انجام اقدامات متناسب جبرانی تشویق کند. اصلاح وضعیت تکلیف شب در مدارس نیازمند همکاری و مشارکت فعال مدیر، نیروهای آموزشی و پرورشی مدرسه و والدین دانش‌آموزان است. مدیران مدارس ما در ایران عمدتاً دانش، آگاهی و تجربه‌ی لازم را برای شناخت مشکلات در اختیار دارند و اگر از حمایت و آزادی عمل لازم برخوردار باشند، خواهند توانست از عوامل مهم ایجاد تغییر و تحول و بهبود وضعیت مدرسه باشند.

نتایج یکی از پژوهش‌هایی که در سال‌های گذشته درباره‌ی بررسی عملکرد مدیران مدارس در ایران و انتظارات آنان انجام گرفته است (بازرگان، ۱۳۸۶) نشان می‌دهد، اکثر مدیران تمایل خود را برای ایفای نقش رهبری آموزشی و تصمیم‌گیری در مورد بهبود شرایط مدرسه ابراز داشته‌اند. مدیران، با ابراز نارضایتی از وظایف روزمره‌ی خود از قبیل رسیدگی به امور اداری، خدماتی، ساختمانی و راه اندازی امور غیرمنتظره که بیشترین وقت مفید آنان را در روز به خود اختصاص می‌دهد، مایل‌اند مسئولیت‌های بیشتری در زمینه‌ی برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در امور آموزشی و پرورشی، در بهبود اوضاع مدرسه، به‌عهده داشته باشند.

اقدام پژوهشی، روشی کارا برای بهبود شرایط و ایجاد تحول در مدرسه

یکی از روش‌های مؤثر پژوهش که می‌تواند به ایجاد تغییر و تحول در برنامه‌ها و تغییرهای درونی هر مدرسه، از جمله اصلاح وضعیت تکلیف شب دانش‌آموزان کمک کند، اقدام پژوهشی یا پژوهش ضمن عمل است. این نوع تحقیق که در بسیاری از مدارس کشورهای پیشرفته انجام می‌گیرد، نیازمند همکاری نزدیک محققان دانشگاهی و معلمان مدارس است، بدین معنی که محققان با حضور در

مدرسه (به درخواست مدیران و به منظور کمک به حل مشکلات مدرسه) مسائل مربوط به یادگیری یا رفتاری دانش‌آموزان را به اتفاق معلمان بررسی می‌کنند و با جمع‌آوری شواهد و اطلاعات لازم، راه مناسب را برای حل مشکل جست‌وجو می‌کنند. محققان، سپس در صورت لزوم، با ارائه‌ی آموزش‌های لازم به معلمان و آماده کردن آن‌ها، بر طراحی و اجرای پروژه‌ی مورد توافق معلمان و اولیا نظارت می‌کنند. در این روش، عاملان اصلی تغییر و بهبود شرایط مدرسه خود معلم‌ها هستند، اما حضور محققان در مدرسه در طی دوره‌ی تحقیق، به عنوان افراد مرجع، انگیزه و توانمندی‌های لازم را در معلمان و کارکنان برای طراحی و اجرای پروژه ایجاد می‌کند. از دیگر مزایای این نوع روش تحقیق در مدرسه این است که معلم را آماده می‌سازد در حل مشکلات بعدی، به‌طور مستقل، با جلب همکاری مسئولان آموزشی و اولیای دانش‌آموزان پیش‌قدم شوند و تغییرات مورد نیاز را به وجود آورند.

تکلیف شب تنها یکی از مسائل عدیده‌ی آموزش و پرورش در مدرسه است، اما توجه ویژه برای بهبود وضعیت آن، نه تنها به یادگیری بهتر دانش‌آموزان منجر خواهد شد، بلکه بر رابطه‌ی بین مدرسه و خانواده، دانش‌آموز و معلم و بهبود جو اجتماعی روانی و یادگیری در خانه و مدرسه تأثیرات مثبتی خواهد داشت.

پی‌نوشت‌ها

1. Edith Aubet
2. Organization for Economic co - operation and Development

منابع

۱. بازرگان، زهرا (۱۳۸۶). تغییر و نوآوری در مدرسه. انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
۲. همان (۱۳۹۵)، باز مدرسه، باز هم تکلیف شب. مجله‌ی پیوند. انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
3. Montreal Families (2015) Does Homework Improves Marks? 15 sept. 2015.
4. Beliveau, M.E (2009), Les devoirs et lecons, Chu, Saint-Justine.
5. Study: Homework Matters More In Certain Countries.
6. www.usnews.com/artices/2015/01/05.